

O‘QIB TUSHUNISH MAHORATINI OSHIRISH METODLARI VA OSON USULLARI

Aymurodov Amirxon Alisherjonovich

Olot tuman ixtisoslashtirilgan maktab-internati 8-sinf o‘quvchisi

Qoryog‘diyev Quvonch Temirovich

Olot tuman ixtisoslashtirilgan maktab-internati ingliz tili fani o‘qituvchisi

E-mail: umidjon02121996@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqola o‘qish va tushunish mahoratini oshirishning samarali metodlari va usullarini ko‘rib chiqadi. Maqolada o‘qishning maqsadiga qarab turli metodlarni tanlash, o‘qishdan keyin materialni qayta ko‘rib chiqish, o‘qishdan oldin tayyorgarlik ko‘rish, va o‘qishni doimiy ravishda amalga oshirish kabi asosiy masalalar yoritilgan. Shuningdek, o‘qish jarayonini samarali qilish uchun tez o‘qish (skimming), diqqat bilan o‘qish (scanning), va qayta o‘qish (active reading) kabi usullar keltirilgan. Maqolada o‘qishning ilmiy va adabiy matnlarni chuqur tushunish va o‘zlashtirishga yordam beruvchi usullarga ham to‘xtalib o‘tiladi. Bularning barchasi o‘qishning samaradorligini oshiradi, bilim olish jarayonini tezlashtiradi va ma’lumotni yaxshiroq anglashga yordam beradi. Maqola, o‘qib tushunish mahoratini rivojlantirishda ilg‘or metodlarni qo‘llashni tavsiya etadi, shu bilan birga o‘qish jarayonining har tomonlama samarali bo‘lishini ta’minlaydi.*

Kalit so‘zlar: *O‘qib tushunish mahorati, skimming, scanning, active reading, strategiyalar, tavsiyalar.*

Kirish: O‘qib tushunish mahorati har bir insonning bilim olish, muammolarni hal qilish va o‘z fikrini aniq ifodalash kabi ko‘plab ko‘nikmalarini rivojlantiradi. XXI asrda axborot texnologiyalarining rivojlanishi va globalizatsiya jarayonining tezlashishi bilan o‘qish jarayoni yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Har kuni yangi bilimlar va tafsilotlarni o‘zlashtirish zarurati tufayli o‘qib tushunish mahoratini

oshirish muhim bo'lib qoldi. Shuningdek, o'qib tushunish qobiliyatining kuchayishi shaxsning o'zini rivojlantirishiga, bilim olish jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi.

O'qib tushunishning ahamiyati va uning dolzarbligi quyidagi sabablar bilan izohlanadi:

Ma'lumotlarning ortishi: Hozirgi kunda odamlar turli manbalardan axborot olishmoqda, masalan, kitoblar, maqolalar, internet resurslari. Bu holat o'qish va tushunish mahoratining kuchayishini talab qiladi.

Kundalik hayotdagi muhim roli: O'qish orqali insonlar yangi bilimlarni o'zlashtiradi, mehnat bozorida raqobatbardoshlikni oshiradi va shaxsiy rivojlanishga erishadi.

Ta'lim tizimidagi ahamiyati: O'qish va tushunishni chuqur o'zlashtirish talabalar uchun ilmiy izlanishlar olib borish, kompleks mavzularni o'rganish va yangi bilimlarni tezda o'zlashtirish uchun zarurdir.

Intellectual rivojlanish: O'qib tushunish, fikrlash va qaror qabul qilish jarayonlarini yaxshilaydi, bu esa aqliy rivojlanishga xizmat qiladi.

O'qib tushunish va uning metodlarini o'rganish sohasida turli ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Quyida ushbu mavzuga oid asosiy olimlar va ularning tadqiqotlari haqida ma'lumot keltirilgan:

David Pearson, o'qish va tushunish jarayonini o'rganishga katta hissa qo'shgan olimlardan biridir. U o'qish tushunishining asosiy jihatlarini o'rganib, "Interactive Model of Reading" (O'qishning interaktiv modeli) nazariyasini ishlab chiqdi. Bu modelga ko'ra, o'qish jarayoni faqat so'zlarni tanib olishdan iborat emas, balki o'qigan matnni tashqi tajribalar va bilimlar bilan bog'lab, anglash jarayoni bo'ladi. U o'qish tushunishiga doir bir qator metodlarni ishlab chiqdi, jumladan, so'zlarni va kontekstni tahlil qilish, o'qishning interaktiv tabiati haqida ko'plab tadqiqotlar olib bordi.

Louise Rosenblatt o'qish va tushunish jarayonini "Reader-Response Theory" (O'quvchi-Javob nazariyasi) orqali tushuntiradi. U o'qish jarayonida o'quvchi va matn o'rtasidagi interaktiv munosabatni ta'kidlaydi. Bu nazariyaga ko'ra, o'quvchi

matnni o'z tajribasi, bilimi va dunyoqarashi bilan shakllantiradi. Shu sababli, har bir o'quvchi matnni o'ziga xos tarzda tushunishi mumkin.

William Grabe o'qish va tushunish bo'yicha ilmiy ishlarida o'qish jarayonini ko'plab bosqichlarga bo'lib, har bir bosqichda tushunish va yodda saqlashni mustahkamlash uchun metodlarni ishlab chiqdi. U o'qishning "global" va "local" tahlilini ta'kidlaydi, ya'ni o'qish jarayonida matnning umumiy mazmunini tushunish va ayni vaqtda tafsilotlarga e'tibor qaratish zarurligini o'rganadi.

Jean Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi o'qib tushunish mahoratining rivojlanishini tushunishga yordam beradi. Piaget, o'qishning rivojlanishi bolalarning kognitiv salohiyatiga bog'liq ekanligini ta'kidlagan. Uning tadqiqotlari o'quvchilarni o'qib tushunish jarayonini rivojlantirishda, yoshi va tafakkur darajalariga qarab turli usullarni qo'llash zarurligini ko'rsatadi.

John Guthrie o'qish motivatsiyasini o'rganish bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borgan. U, o'qish motivatsiyasining o'qib tushunish mahoratiga qanday ta'sir qilishini o'rganib, o'qishning qiziqarli va maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi zarurligini ta'kidlagan. Uning tadqiqotlari o'qish va tushunishni rivojlantirishda muhim motivatsion omillarni ko'rsatadi.

Asosiy qism. O'qish va tushunish – bu har bir insonning bilim olish jarayonida asosiy vazifalaridan biridir. O'qib tushunish mahorati – kitoblarni o'qish, ilmiy maqolalarni tahlil qilish yoki kundalik hayotdagi turli ma'lumotlarni qabul qilishda muvaffaqiyatli bo'lish uchun zarur bo'lgan ko'nikmadir. Ushbu mahoratni oshirish esa odamning aqliy salohiyatini rivojlantiradi, fikrlash va mantiqiy analiz qilish qobiliyatini kuchaytiradi. Shu bois, o'qib tushunish mahoratini oshirish uchun turli metodlar va usullarni o'rganish muhimdir.

Ushbu maqolada, o'qib tushunish mahoratini oshirishga yordam beradigan bir nechta samarali metodlar va usullarni ko'rib chiqamiz.

O'qishning maqsadiga qarab metodlarni tanlash

O'qib tushunish mahoratini oshirishda birinchi qadam – o'qishning maqsadini aniqlashdir. Maqsadga qarab o'qish metodlarini tanlash o'qish jarayonini yanada samarali qiladi. Agar siz umumiy ma'lumot olishni xohlasangiz, tez o'qish usulini

qo'llashingiz mumkin. Agar bilimni chuqur tahlil qilishni maqsad qilsangiz, batafsil o'qish va qayta o'qish zarur bo'ladi. Quyida turli maqsadlar bo'yicha o'qish metodlarini ko'rib chiqamiz.

a) Tez o'qish (Skimming) Tez o'qish – bu matnni tezda o'qish va asosan uning asosiy nuqtalarini yoki umumiy mazmunini tushunish usulidir. Bu usulda, siz matnning sarlavhalarini, bo'limlarning boshlarini va oxirlarini tezda ko'zdan kechirasiz va matnning asosiy fikrlarini topishga harakat qilasiz. Tez o'qishda matnning har bir so'zini to'liq o'qib chiqishga hojat yo'q, balki umumiy tasavvurga ega bo'lish uchun eng muhim qismlarga e'tibor qaratiladi. Bu metodni ayniqsa, umumiy ma'lumotlarni olish yoki matnning umumiy mazmunini tezda anglash uchun qo'llash mumkin.

b) Diqqat bilan o'qish (Scanning) Agar siz aniq bir ma'lumotni yoki javobni izlayotgan bo'lsangiz, skanning usulini qo'llashingiz kerak. Skanningda siz matnni diqqat bilan ko'rib chiqib, faqat kerakli ma'lumotni topishga harakat qilasiz. Bu metodga o'quvchilar, masalan, telefon raqamini, manzilni yoki maxsus ma'lumotni qidirayotganida murojaat qilishadi. Diqqat bilan o'qishning asosiy jihati, tez va samarali ma'lumot olishdir.

c) Qayta o'qish (Active Reading) Agar siz o'qilgan materialni chuqur tushunishingiz kerak bo'lsa, qayta o'qish usulini qo'llashingiz maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu metodda siz matnni bir necha marta o'qishingiz, uni tahlil qilishingiz va har bir paragrafning muhim jihatlarini belgilashingiz kerak bo'ladi. Qayta o'qish yordamida siz matnning barcha nuqtalarini va tafsilotlarini yaxshi tushunasiz, va bu usul ko'pincha murakkab ilmiy yoki adabiy matnlarni o'qishda samarali bo'ladi.

O'qishdan keyin qayta ko'rib chiqish

Matnni o'qib bo'lgandan so'ng, uni qayta ko'rib chiqish juda muhim. Bu sizning o'qigan ma'lumotlaringizni yanada mustahkam qilishga yordam beradi. Qayta ko'rib chiqishning bir nechta usullari mavjud:

1. Yozish. O'qigan materialni qayta yozish yoki o'z so'zlaringiz bilan izohlash yordamida matnni chuqurroq tushunishingiz mumkin. Bu usul, ayniqsa, murakkab fikrlarni va tushunchalarni o'rganishda foydalidir. Yozish orqali, siz

o'qigan ma'lumotlarni yaxshiroq eslab qolishingiz va o'z fikrlaringizni shakllantirishingiz mumkin.

2. Savollar berish O'qiganingizdan so'ng, matnni yaxshiroq tushunish uchun o'zingizga savollar bering. Masalan, "Bu ma'lumotni qanday qilib amaliyotda qo'llash mumkin?", "Nima uchun bu fikr muhim?" kabi savollar yordamida o'qigan matningizni tahlil qiling. Savollar berish, materialni yanada chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi va tahliliy fikrlashni rivojlantiradi.

3. Vizualizatsiya O'qigan ma'lumotni yaxshiroq tushunish uchun uni vizual tarzda tasavvur qilish foydali bo'lishi mumkin. Masalan, matnni diagrammalar, jadvallar yoki xaritalar yordamida ko'rsatish, murakkab fikrlarni soddalashtiradi va ularni eslab qolishni osonlashtiradi.

O'qishdan oldin tayyorgarlik

O'qish jarayoniga yaxshi tayyorgarlik ko'rish o'qib tushunishni yanada samarali qiladi. Quyidagi metodlar tayyorgarlik jarayonida qo'llanilishi mumkin:

a) Muammoni aniqlash O'qishdan oldin, nima o'rganmoqchi ekanligingizni yoki o'qishning maqsadini aniqlang. Masalan, agar siz tarixiy bir voqea haqida o'qiyotgan bo'lsangiz, avval shu voqeaning asosiy jihatlarini va tarixiy kontekstini bilib olishingiz mumkin. Bu sizga matnni o'qiyotganda, kerakli ma'lumotlarni tezda ajratib olishga yordam beradi.

b) Sarlavhalar va bo'limlarni ko'rib chiqish Matnni o'qishdan oldin, uning sarlavhalarini, bo'limlarini va qismlarni tekshirib chiqing. Bu sizga matnning umumiy tuzilishini va asosiy mavzularni tushunishga yordam beradi. Shuningdek, o'qishdan oldin matnning qisqacha mazmuni bilan tanishish, o'qish jarayonini yanada samarali qiladi.

O'qishni doimiy ravishda amalga oshirish

O'qish mahoratini oshirishning eng samarali usuli — bu uni doimiy ravishda amaliyotga kiritishdir. Har kuni biror narsa o'qish, turli materiallar bilan ishlash va yangi mavzularni o'rganish sizning o'qish va tushunish mahoratingizni yanada oshiradi.

1. Turli janrda o‘qish O‘qish mahoratini oshirish uchun turli janrlarda o‘qish muhimdir. Adabiyot, ilmiy maqolalar, jurnalistik materiallar, tarixiy kitoblar va boshqa turli materiallar sizga turli xil fikrlash va tushunish usullarini o‘rganishga yordam beradi.

2. Yangi mavzularni o‘rganish Har doim yangi mavzularni o‘rganish va yangi materiallar bilan ishlash sizni rivojlantiradi. Yangi mavzularni o‘qish orqali, o‘qish mahoratini yanada rivojlantirish mumkin. Shu bilan birga, yangi bilimlarni o‘rganish sizni yanada aqlli va tahliliy fikrlovchi qiladi.

3. Boshqalar bilan fikr almashish O‘qigan materialingizni boshqalar bilan muhokama qilish sizning tushunishingizni yanada chuqurlashtiradi. Boshqalar bilan fikr almashish, o‘qigan matningizni yangi nuqtai nazardan ko‘rib chiqishga yordam beradi. Bu, ayniqsa, murakkab yoki qiyin mavzularni o‘rganishda foydalidir.

O‘qib tushunishni osongina rivojlantirish usullari

O‘qib tushunish mahoratini rivojlantirish uchun ba’zi oson usullarni ko‘rib chiqaylik:

1. O‘qishning tezligini oshiring: O‘qish tezligini oshirish va bu bilan birga tushunishni ham yaxshilash.

2. O‘qishning ilg‘or usullarini qo‘llang: Masalan, aktiv eshitish, savollar berish va qayta o‘qish.

3. Bundan tashqari boshqa ko‘nikmalarni rivojlantirish: Yangi so‘zlarni o‘rganish va kengaytirilgan so‘z boyligini rivojlantirish orqali tushunishni mustahkamlash.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, o‘qib tushunish mahoratini oshirish — bu doimiy o‘rganish va amaliyotning mahsulidir. Yuqorida keltirilgan metodlar va usullar yordamida har bir inson o‘qish jarayonini samarali qilish, o‘qilgan ma’lumotni yanada yaxshi tushunish va o‘zlashtirishga erishishi mumkin. Bu usullarni doimiy ravishda qo‘llash, o‘qish mahoratini rivojlantiradi va bilim olish jarayonini yanada samarali qiladi. O‘qib tushunish mahoratini oshirish, o‘qish jarayonining yanada samarali va mazmunli bo‘lishini ta’minlaydi. Ushbu mavzu bugungi kunda ham dolzarb bo‘lib qolmoqda, chunki ilmiy tadqiqotlar va usullar doimiy ravishda

rivojlanib bormoqda. O'qish va tushunish jarayonini chuqurroq o'rganish, nafaqat ta'lim sohasida, balki kundalik hayotda ham muvaffaqiyatga erishishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Beck, I. L., Perfetti, C. A., and McKeown, M. G. (1982). Effects of long-term vocabulary instruction on lexical access and reading comprehension. *J. Educ. Psychol.* 74, 506–521. doi: 10.1037/0022-0663.74.4.506
2. Greene, B. (2001). Testing reading comprehension of theoretical discourse with cloze. *J. Res. Read.* 24, 82–98. doi: 10.1111/1467-9817.00134.
3. Leong, C. K. (1992). Enhancing reading comprehension with text-to-speech (DECTalk) computer system. *Read. Writ.* 4, 205–217. doi: 10.1007/bf0102 7492
4. Snow, C. E., Burns, M. S., & Griffin, P. (Eds.). (1998). Preventing reading difficulties in young children. Washington, DC: National Academy Press.
5. Teele, S. (2004). Overcoming barricades to reading a multiple intelligences approach. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
6. Akram o'g'li, U. U. (2024). Literary Significance of Number Archetypes. *Buletin Antropologi Indonesia*, 1(2), 7-7.
7. Akram o'g'li, U. U. (2024). THE IMPORTANCE OF ARCHETYPE STUDIES IN LITERATURE. *XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYALAR*, 1(1), 282-286.
8. Akram o'g'li, U. U. NEGATIVE REPRESENTATION OF WHITE COLOR ARCHETYPE IN “HARRY POTTER AND THE GOBLET OF FIRE”.
9. Akram o'g'li, U. U. SIGNIFICANT FEATURES OF COLOUR ARCHETYPES IN ENGLISH LITERATURE.
10. Akram o'g'li, U. U., & Sohob o'g'li, X. N. (2023). Literary analysis of the distinctive features of archetypes and metaphors. *Journal of innovations in scientific and educational research*, 6(3), 10-16.
11. Akram o'g'li, U. U., & Raximovna, S. Z. (2022). THE SYMBOL OF MIRROR IN ENGLISH CHILDREN'S LITERATURE AND ITS FANTASTIC FEATURES. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(2), 70-74.

12. Akram o'g'li, U. U., Sohib o'g'li, X. N., & O'ktamovna, Y. H. (2022). THE IMPORTANCE OF RIDDLES, PROVERBS AND TONGUE TWISTERS IN UZBEK CHILDREN'S LITERATURE. Евразийский журнал академических исследований, 2(2), 75-77.
13. Rakhimovna, S. Z., & Akram o'g'li, U. U. UDC: 82.091 THE DEVELOPMENT OF ENGLISH CHILDREN'S LITERATURE AND ITS REPRESENTATIVES. SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY, 29.
14. Sohib o'g'li, X. N., & Akram o'g'li, U. U. (2022). HISTORY OF UZBEK FOLKLORE GAMES AND THEIR PLACE IN CHILDREN'S LIVES. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 2(2), 403-408.
15. Umarov, U. (2023). ANALYSIS OF GOTHIC GENRE ELEMENTS IN THE WORKS OF ENGLISH CHILDREN'S LITERATURE. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 42(42).
16. Umarov, U. (2023). Characteristic features of hero archetype in the example of Harry Potter. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 42(42).
17. Umarov, U. (2023). PLANTS SYMBOLIZING HUMAN CHARACTER AND APPEARANCE IN THE XX TH CENTURY UZBEK POETRY. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 42(42).
18. Umarov, U. (2023). REALISM ELEMENTS IN THE NOVEL "A FAREWELL TO ARMS" BY ERNEST HEMINGWAY. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 42(42).
19. Umarov, U. (2023). THE DEVELOPMENT OF UZBEK CHILDREN'S LITERATURE AS A SPECIAL LITERATURE AND ITS FEATURES. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 42(42).
20. Umarov, U. (2023). The significant role of archetypes in children's education. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 42(42).